

**APIE ŽMONIŲ ŽVEJUS. KONFERENCIJA
„KRIKŠČIONIŠKOSIOS MISIJOS BALTIJOS RYTINĖJE PAKRANTĖJE:
TEORIJA IR PRAKTIKA“**

Marius Ščavinskas
Klaipėdos universitetas

„O Jėzus tarė Simonui: „Nebijok! Nuo šiol jau žmones žvejosi“ (Lk, 5, 10). Tokie žodžiai labiausiai atskleidžia visą krikščionio pašaukimo esmę: kiekvienas krikščionis, anot JE Telšių vyskupo dr. Jono Borutos SJ, yra pašauktas vykdyti misijas. Kokios tos misijos buvo nuo pirmųjų krikščionybės amžių iki šių dienų, ėmėsi svarstyti didelis būrys istorikų ir teologų, susirinkę paminėti poros gražių datų, susijusių būtent su žmonių evangelizacija...

2008 m. rugsėjo 25–26 d. Klaipėdos universiteto Senato salėje vyko respublikinė mokslinė konferencija „Krikščioniškosios misijos Baltijos rytinėje pakrantėje: teorija ir praktika“. Konferencija buvo skirta Žemaitijos krikšto 595-mečiui pažymėti ir Žemaičių vyskupijos įkūrimo 600 metų jubiliejui. Konferenciją organizavo Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas kartu su Lietuvių katalikų mokslų akademijos Klaipėdos skyriumi bei Telšių vyskupijos kurija. Svarbiausias konferencijos rėmėjas buvo Telšių rajono savivaldybės administracija.

Minėta konferencija – tai plačios programos „Žemaičių krikšto ir Žemaičių vyskupystės įsteigimo 600 metų jubiliejaus minėjimo 2008–2017 m.“ dalis. Kaip žinia, laikotarpiu tarp 1408 ir 1417 m. aktyviai dalyvaujant Lietuvos valdovams Jogailai ir Vytautui, buvo įkurta Žemaičių, arba Medininkų, vyskupija su centru Varniuose, funduotos pirmosios parapijos. Šiems svarbiems įvykiams pažymėti buvo sutelktas platus būrys mokslininkų iš Klaipėdos (KU), Vilniaus (VU), Vytauto Didžiojo (VDU), Šiaulių universitetų (ŠU), Lietuvos istorijos (LII), Kultūros, meno ir filosofijos institutų (KMFI), Telšių kunigų seminarijos. Iš viso konferencijoje buvo perskaityta keturiolika pranešimų.

Po išanginių sveikinimo žodžių, kuriuos pasakė Telšių rajono savivaldybės meras Almantas Petkus, Klaipėdos universiteto mokslo ir meno prorektorius prof. Alfonsas Ramonas, konferencijos pranešėjai buvo suskirstyti į kelias grupes. Iš pradžių apie misijų teologinę reikšmę, misijas šiuolaikiniame pasaulyje ir misijų reikšmę viduramžių visuomenėje kalbėjo teologai: vyskupas dr. Jonas Boruta SJ, kun. dr. Vladas Gedgaudas bei kun. lic. Viktoras Ačas. Vyskupas J. Boruta savo pranešime „Misijinis Bažnyčios pobūdis“, aptardamas misijų reikšmę, pabandė atsakyti, kodėl krikščionys nuo ankstyviausių laikų laikė pareiga skleisti Evangelijos šviesą visoms tautoms. Misijos – tai visų, tiek dvasininkų, tiek ir pasauliečių, pašaukimas, vedantis krikščionis į išganymą. Taikliai pritaikęs Evangelijos žodžius „Eikite ir skelbkite visoms tautoms...“, J. Boruta parodė, kaip tokiais žodžiais nuo seniausių laikų iki dabar vadovavosi misionieriai, nepabūgę skelbti Gerosios Naujienos įvairioms tautoms.

Kun. dr. V. Gedgaudas (KU) savo pranešime „Viduramžių teologinė paradigma Baltijos kraštų egzistencijoje“ stengėsi parodyti, kad Lietuvos christianizacijoje susidūrė dvi religijos – pagoniškoji, kuri taip pat esą turėjo savo tam tikrą teologiją, ir krikščioniškoji – politeistinė religija susidūrė su monoteistine religija. Nors pati mintis apie dviejų religijų (kultūrų) susidūrimą istoriografijoje nėra nauja, tačiau pranešėjas ėmėsi sunkiai išsprendžiamos problemos – atsakyti į klausimą, kokia buvo toji baltų religijos doktrina. Akivaizdu viena, jeigu ir mėginama atsakyti į šį fundamentalų klausimą, rekonstruoti pagonybę iš viduramžių kronikų ir XIX–XX a. folkloro yra išties beveik neįmanoma¹.

Kun. lic. Viktoras Ačas (Telšių kunigų seminarija) savo pranešime „Misija šiandienos pasaulyje – visų krikščionių pareiga“ apžvelgė, kokios misijos ir kur labiausiai jos vyksta. Pranešėjas išskyrė kelias pagrindines misijų kryptis, kur ypač sparčiai auga Bažnyčios atžalynas: Afrika, Azija (konkrečiau Kinija, Japonija, Indija) ir Lotynų Amerika.

Kaip viduramžių laikais buvo siekiama žmonių išganymo, aiškinosi mokslininkai, kurių pranešimai buvo padalinti į dvi dalis. Pirmojoje dalyje pranešimai buvo skirti patiems ankstyviausiems Lietuvos ir Žemaitijos christianizacijos laikams aptarti. Antai archeologė dr. Audronė Bliujienė (KU BRIAI), pasitelkusi archeologinę medžiagą, pranešime „Baltų kultūros meninės raiškos aspektai pirmųjų krikščioniškų misijų metu“ apžvelgė baltų kultūros meninės raiškos aspektus pirmųjų krikščioniškų misijų metu. Archeologė bandė apžvelgti importuotų baltų zoomorfinių papuošalų raidą nuo V iki XII a. Anot pranešėjos, reikėtų išskirti kelis raidos etapus: V–VIII a., kuomet buvo būdingi gyvūnų atvaizdai, vėlesniuose etapuose puošyba buvo schematizuojama. Misijų kontekste svarbiau pabrėžti tai, kad kryžiniai smeigtukai atsirado dar V a., tačiau jie krikščioniškosios konotacijos neturėjo. Pirmieji papuošalai, siejami su christianizacijos procesu, apčiuopiami XII–XIII a.²

Prof. Edvardas Gudavičius (VU) buvo atsiuntęs savo pranešimą „Šv. Brunono žūties paribio klausimas“, skirtą šv. Bruno Kverfurtiečio – pirmojo misionieriaus, veikusio ir žuvusio Lietuvoje 1009 m., žuvimo lokalizacijai, kurį perskaitė Istorijos katedros IV kurso studentas Andrejus Smirnovas (Andrej Smirnov). E. Gudavičius savo pranešime bene pirmą kartą istoriografijoje šv. Brunono Kverfurtiečio lokalizacijos problemą bandė nagrinėti atsakydamas į klausimą, o kas buvo viduramžių žmogui paribys, kaip jis buvo suvokiamas (tuo tikslu buvo nagrinėjama žodžių *finis* ir *confinium* sąveika). Akivaizdu, kaip pabrėžė pranešėjas, kad *confinium* pirmiausia reiškė kaimyninę teritoriją. Tačiau net ir šis paaiškinimas neatsako į pagrindinį klausimą, ar Lietuva buvo Rusios, ar Rusia Lietuvos kaimynė, t. y. kuria kryptimi judėjo misionierius iki pat žuvimo. Bet svarbiausia yra viena: Lietuvos paminėjimas Kvedlinburgo analuose buvo naujo lokalizacinio vieneto atsiradimas XI a. geografinio Europos suvokimo kontekste. Tad mirties lokalizacijos

¹ Verta priminti vieno žymesnių Lietuvos religijotyrynkų Gintaro Beresnevičiaus pastabą apie XIX–XX a. etnografinės medžiagos panaudojimą pagoniškos religijos rekonstrukcijai: „XV a. senoji religija baigiasi <...> pagonybė baigiasi, pereinama į etnografinį lygmenį, t. y. virsdama nesisteninga papročių sankaupa“. Plačiau žr.: BERESNEVIČIUS, G. Pagonybė. In *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*. Sud. V. ALIŠAUSKAS, L. JOVAIŠA, M. PAKNYŠ, R. PETRAUSKAS, E. RAILA. Vilnius, 2001, p. 444, 452.

² Apie tai plačiau žr.: SVETIKAS, E. Rozetinės segės: tipai, simbolika ir paskirtis. In *Iš baltų kultūros istorijos. Skiriama Adolfo Tautavičiaus 75-mečiui*. Vilnius, 2000, p. 173–187; SVETIKAS, E. Christianizacijos šaltinių paieška Lietuvos XIV a. pabaigos – XVIII a. pradžios kapinynų medžiagoje. *Lituanistica*, 2002, Nr. 1 (49), p. 74–97.

paieškos geografiniame „vidurkyje“ (juos įvardijant kaip Jotvą, jotvingių kraštą), kaip iki šiol daryta, yra visiškai nepagrįstas.

Doktorantas Marius Ščavinskas (KU BRIAI), savo pranešime „Krikščioniškos misijos politinės ir socialinės prievartos takoskyros problema“ pristatydamas misijų veiklos metodus (*Wortmission* (pamokslavimas žodžiu, žodžiais), *Tatmission* (pamokslavimas veiksmais, t. y. pasitelkiant įtikėjimą skatinančias priemones) ir *Shwertmission* (pamokslavimas pasitelkiant prievartos formas), pabandė atskirti politinę prievartą, naudotą krikščioniškose misijose Baltijos regione nuo socialinės prievartos. Tai darydamas, autorius žengė kitą žingsnį: *Shwertmission* atskyrė nuo Kryžiaus karų ir užkariavimų, parodydamas, kad toks socialinės prievartos suplakimas į vieną gretą su politine prievarta yra ydingas ir nieko neišsprendžiantis istoriografijoje. Svarbiausias dalykas, kurį akcentavo prelegentas, tai „savo“ valdovo darytos socialinės prievartos savo pavaldinių atžvilgiu atskyrimas nuo politinės prievartos, kurią darė užkariautojas.

Dr. Darius Baronas (LII) pranešime „Lietuvių žemės dominikonų ir pranciškonų misijų į Rytus šviesoje XIII a.“ pristatė dominikonų veiklą XIII a. Lietuvoje bei kaimyninėse šalyse. Autorius išskyrė tam tikrus elgetaujančių vienuolių misijų raidos etapus XIII a. Iki Mindaugo nužudymo tiek dominikonai, tiek ir pranciškonai didžiausią dėmesį skyrė Lietuvos karalystės evangelizacijai. Tačiau nužudžius Mindaugą, anot prelegento, dominikonai savo veiklą nukreipė į Haličo–Volynės kunigaikštystę bei mongolų nukariautą Rusiją. Tuo metu pranciškonai toliau vykdė misijas tarp lietuvių, kitų baltų.

Dr. Artūras Dubonis (LII) intriguojančiai papasakojo apie Lietuvos didžiojo kunigaikščio Traidenio bandymus krikštytis ir išnaudoti susidariusią palankią politinę situaciją. Dar iki Traidenio buvo bandymų Lietuvą išlaikyti krikščioniška šalimi (Čekijos karaliaus Pšemislo II Otokaro politinės ambicijos, susipynusios su čekų savarankiškos bažnytinės provincijos sukūrimo klausimu). Vėliau, kaip spėjama, Traidenis Čekijos karaliaus asmenyje matė galimybę priimti krikščionybę iš pasaulietinio valdovo. Pažvelgę į Lietuvos christianizacijos istoriją, matome, kad Gediminas bandė krikštą priimti per Rygos arkivyskupą, tuo metu Algirdas ir Kęstutis – per pasaulietinius valdovus.

Antroji dalis buvo skirta vėlesnėms, XV–XVII amžiaus, misijoms aptarti. Būtent šiame laikotarpyje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje galutinai įsitvirtino krikščionybė. Lemiamas posūkis Lietuvos christianizacijos procese buvo Tridento bažnytinis susirinkimas (XVI a. vid.), kuomet reformuotoji krikščionybė „nusileido“ iki menkiausio žmogaus. To meto reformų pulsą savo pranešimuose bandė užčiuopti dr. Vacys Vaivada (KU BRIAI) ir dr. Vaida Kamuntavičienė (VDU). Pirmasis kėlė XVI a. krikščionybės „gilumo“ liaudyje problemą, antroji – kaip potridentinės Bažnyčios reformos idėjos adaptavosi LDK bajorų savimonėje klausimą.

Savo pranešimą „Krikščionybės „gilumo“ klausimas XVI a. pab. Žemaitijoje konfesionalizacijos procesų kontekste“ V. Vaivada pradėjo nuo konfesionalizacijos sąvokos aptarimo. Konfesionalizacija apėmė keletą svarbių momentų: pasauliečių vaidmenį Bažnyčioje ir konfesijų raidą Reformacijos ir poreformaciniame periode. Nurodęs, kad konfesionalizacija palietė ir Katalikų bažnyčią, prelegentas pabandė atskleisti, kaip šie procesai vyko Žemaitijoje, dėmesį sutelkdamas į krikščionybės „gilumo“ problemą. Dalis tyrinėtojų krikščionybės paviršutiniškumą laikė (ir tebelaiiko) pagonybės liekana³, tačiau aiškėja, kad reikėtų kalbėti ne apie pagonybę, tačiau apie „kitokią“, t. y. ikitridentinę, katalikybę.

³ Antai archeologas Vyckintas Vaitkevičius XVI–XVII a. net išvelgia esą moderniau besireiškiančią pagonybę. Plačiau žr.: VAITKEVIČIUS, V. *Alkai. Baltų šventviečių studija*. Vilnius, 2003, p. 107.

V. Kamuntavičienė pranešime „Jėzuitų idėjų recepcija LDK visuomenėje XVII a. pirmojoje pusėje: Petro Šiukštos testamentas“ atskleidė, kaip žemaičių bajoras, susijęs su jėzuitų veikla LDK, savo gyvenime bandė realizuoti potridentinės Bažnyčios idėjas. Antai jis buvo ne tik vienas iš Kauno ir Kražių jėzuitų kolegijų fundatorių, tačiau rūpinosi ir paprastų žmonių sielovada. Dėl šios priežasties, ko gero, testamente ir atsirado nuostata penktadieniais valstiečius atleisti nuo lažo, kad jie mokytųsi krikščioniškų tiesų.

Atskiro dėmesio susilaukė vienuolių, dominikonų ir bernardinų (arba mažųjų observantų), misijinė veikla LDK. Antai prof. Stephenas C. Rowellas (Stephen C. Rowell) (LII) pranešime „Keletas pamokslininkų ordino veiklos aspektų lotynizuojant Bažnyčią LDK (iki 1501 m)“ atskleidė, kokių tikslų siekė dominikonai Žemaitijoje ir LDK. Prelegentas pažymėjo, kad Žemaitijoje dominikonai vykdė christianizaciją tarp pagonių. Tuo metu dabartinės Ukrainos platybėse dominikonai atliko skilusios Bažnyčios (Katalikų ir Stačiatikių) vienytojų vaidmenį. Dominikonams buvo pavesta atversti žmones iš stačiatikybės į katalikybę, tuo tikslu pats Jogaila buvo fundavęs keliolika dominikonų vienuolynų (pirmiausia Kamieniece, Lucke ir kitur).

Dr. Rita Trimonienė (ŠU) pranešime „Bernardinai Lietuvoje XV–XVII a. I pusėje: misijos ir ryšiai su valdančiuoju elitu“, pratęsdama S. C. Rowello mintis, atskleidė, kokią funkciją christianizacijoje ir rekatalikizacijoje atliko mažieji observantai, Lietuvoje vadinti bernardinai. Pirmieji bernardinų vienuolynai Lietuvoje atsirado Vilniuje ir Kaune. Prelegentė atskleidė, kaip bernardinus globojo LDK didysis kunigaikštis Kazimieras Jogailaitis ir kiti valdovai bei valdantysis elitas. Kad bernardinai daugiausia buvo nukreipti vykdyti stačiatikių rekatalikizaciją, rodo specialios popiežiaus bulės, suteikiančios įgaliojimus globoti neatsivertusius į katalikybę stačiatikius (dauguma bernardinų vienuolynų buvo įkurti būtent ne etninėse lietuvių žemėse). Tačiau ir tie bernardinų konventai, kurie dirbo Lietuvoje (pvz., Kauno bernardinai), didžiausią energiją nukreipė į Lietuvos ir Žemaitijos evangelizaciją.

Pratęsdamas mintį apie valdančiojo elito ir Bažnyčios tarpusavio santykius, dr. Rimvydas Petrauskas (VU) pranešime „Didikas ir patronas: Lietuvos diduomenės bažnytinės fundacijos XV a.“ aiškino, kokias naujas funkcijas įgijo XV a. LDK bajorai. Jie tapo bažnyčių patronais ir fundatoriais. Tai buvo ne tik nuoširdus rūpinimasis savo pavaldinių evangelizacija, tačiau ir politinės valdžios manifestacija. Nuo XV a. antrosios pusės LDK didikai pradeda bažnyčių fundavimo bangą. Tokios bažnyčios steigėjas skirdavo klebonus ir vikarus, taigi per tai buvo galima Bažnyčios kontrolė.

Paskutinis pranešimas buvo skirtas kitos krikščioniškos konfesijos – Lietuvos evangelikų bažnyčios misijinei veiklai XIX–XX a. pr. aptarti. Pranešime „Lietuvos evangelikų bažnyčių (reformatorių ir liuteronų) misijos esminiai bruožai“ dr. Arūnas Baublys (KU) klausytojus nukėlė net į tolimąją Indiją bei Iraną, Kaukazą. Pasirodo, į šiuos kraštus jau nuo XVIII a. buvo siunčiami lietuviai evangelikų misionieriai. Tarp jų buvo misionierius Kristupas Lokys, kilęs iš Tilžės, XIX a. pab. skelbęs Dievo žodį Indijoje. Po 1919 m. jis grįžo į Klaipėdos kraštą, steigė įvairias šalpos organizacijas, tapo orientalistikos pradininku Lietuvoje. Prelegentas išskyrė „vidaus“ ir „išorės“ misijas. Per „vidaus“ misijas, t. y. religinio raštingumo, katechizacijos propagavimą ir pan., buvo išlaikytas Evangelikų bažnyčios identitetas.

Tad konferencijoje buvo paliesti įvairūs misijų raiškos kontekstai, atskleidžiantys krikščionybės skverbimosi į Lietuvos (LDK) visuomenę kelius, būdus ir metodus. Visa tai ir lėmė misijų teorijos ir praktikos Baltijos regione niuansus bei specifiškumą nuo viduramžių iki XX a. Kadangi ši konfe-

rencija buvo pirmoji, oficialiai įtraukta į Žemaičių vyskupystės jubiliejinių renginių sąrašą, buvo tvirtai nutarta, kad užsimezgęs dialogas turi būti tęsiamas kitose konferencijose.

Apie būtinybę ateityje organizuoti tokio pobūdžio mokslines konferencijas liudijo ir karštos diskusijos baigiamuosiuose posėdžiuose. Konferencijos metu gauta informacija tarpusavyje dalijosi tiek dėstytojai, mokslininkai, tiek ir gausiai susirinkę studentai.

O būsimas leidinys – čia bus išspausdinti visi skaityti ir neskaityti konferencijoje pranešimai – savo naujomis įžvalgomis, taikliais pažymėjimais neabejotinai praturtins mokslinę literatūrą, skirtą Lietuvos ir Žemaičių christianizacijai.

TARPTAUTINĖ KONFERENCIJA „ŽIRGAS IR ŽMOGUS EUROPOS PRIEŠISTORĖJE (PASAULĖŽIŪRA, LAIDOJIMO APEIGOS, KARINIS IR KASDIENIS GYVENIMAS)“

Algirdas Girininkas
Klaipėdos universitetas

2008 m. spalio 8–12 d. Klaipėdos universitete įvyko tarptautinė konferencija „The Horse and Man in European Antiquity (Worldview, Burial Rites, and Military and Everyday Life)“, kurią organizavo Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, bendradarbiaudamas su Kultūros paveldo departamentu prie Kultūros ministerijos. Konferencijoje dalyvavo 48 pranešėjai iš vienuolikos Europos šalių.

Konferencijos tema pasirinkta neatsitiktinai. Žirgas/arklys tiek priešistorės, tiek istoriniais laikais buvo labai reikšmingas ir reikalingas ūkyje, karinių konfliktų atvejais. Apie žirgą/arklį sukaupta daug archeologinės, istorinės, tautosakinės medžiagos, kuri rodo, koks svarbus jis buvo žmonių kasdienėje ir dvasinėje gyvensenoje, jam buvo skiriama ypatinga vieta. Tai ryškiai atsispindi ne tik rašytiniuose šaltiniuose, tautosakoje, bet ir archeologinėje medžiagoje, kurią ir analizavo į konferenciją susirinkę Europos mokslininkai.

Turtingųjų karių, didikų kapuose kartu su mirusiu šeimininku, o kartais ir atskirai būdavo palaidojamas žirgas su visa jo apranga, kuri dažnai buvo ypač puošni. Žirgo laidosenos ir ekipuotės ypatumams nagrinėti buvo suformuota atskira sekcija. Žirgo aprangos ypatumus romėniškuoju periodu Vokietijos teritorijoje aptarė Nina Lau (Šlėzvingo-Holšteino archeologinis krašto muziejus), Pševorsko kultūros (dabartinė Lenkija) teritorijoje – Bartoszas Kontny (Bartosz Kontny) (Varšuvos universiteto Archeologijos institutas), pietryčių Europoje – Olegas Radjushas (Oleg Radjush) (Rusijos mokslų akademijos Archeologijos institutas). Šie pranešimai parodė, kokia įvairi ir kartu originali buvo žirgų ekipuotė, jos raida Europoje I tūkstanmečio po Kr. pradžioje.

Valdas Steponaitis (Lietuvos nacionalinis muziejus), Antonija Vilcāne (Latvijos universiteto Latvijos istorijos institutas), Sonja Hukantaival (Turku universitetas), Mariusz Wyczółkowski (Mariusz Wyczółkowski), Danielis Makowieckis (Daniel Makowiecki) (Wojciecho Kętrzyńskio muziejus Olštynė), Małgorzata Karczewska, Macejus Karczewskis (Macej Karczewski), Anna Gręzak (Bialystoko universitetas), Roberts Spirgis (Latvijos universiteto Latvijos istorijos institutas) skaitė pranešimus, aptarusius žirgų kultą ir žirgo vietą priešistorės tikėjimo kontekste. Pranešėjai nurodė, kad karys ir jo žirgas buvo neatskiriama susiję tiek šiame, tiek pomirtiniame gyvenime. Žirgas mirusį lydėjo į aną pasaulį, žirgas buvo aukojamas, dažnai laidojamas šalia mirusiojo, nors skirtinguose Lietuvos, Latvijos, buv. Prūsijos teritorijos regionuose mirusieji ir žirgai buvo laidojami skirtingai. Žemaitijos teritorijoje mirusiajam virš karsto ar šalia buvo įdedama žirgo galva, kartais ir kojos. Rytų Lietuvoje ankstyvuosiuose pilkapiuose buvo laidojamas visas žirgas, o paplitus mirusiųjų deginimo papročiu, buvo deginami ir žirgai, kartais laidojami net atskiruose pilkapiuose. Centrinėje Lietuvoje žirgai buvo laidojami atskirose duobėse ar net atskirose kapinynų dalyse. Iš Lauryno Kurilos (Lietuvos istorijos institutas), Konstantino Skvortsovo (Konstantin Skvortsov) (Kaliningrado Istorijos ir meno muziejus), Audronės Bliujienės (Klaipėdos universitetas), Donato Butkaus (Kretingos muziejus), Gunčio Zemičio (Latvijos universiteto Latvijos istorijos institutas), Johano Adetorpo (Johan Adetorp) (Lundo universitetas) ir kitų pranešimų buvo galima susida-

ryti gana aiškų vaizdą apie mirusiųjų laidosenos su žirgais Šiaurės Europoje papročius. Anot pranešėjų, baltų kraštuose ankstyviausi palaidojimai su žirgais atsekami dar ankstyvajame romėniškajame laikotarpyje Sambijos pusiasalyje (įspūdingas Aleyka 3 kapinynas) ir Vakarų Lietuvos kapų su akmenų vainikais kultūrinėje srityje tik iki V a.

Įdomūs ir reikšmingi priešistorės tyrinėtojams buvo Romano Širouhovo (Klaipėdos universitetas), Konstantino Skvortsovo, Aleksandro Chochlovo (Aleksandr Chochlov) (Rusijos mokslų akademijos Archeologijos institutas) pranešimai, kuriuose nagrinėti klausimai, susiję su žmonių, palaidotų kartu su žirgais, tradicijų kaita Prūsijos teritorijoje. Daugelis pranešėjų, pvz., Mindaugas Bertausius (Kauno technologijos universitetas), Tadeusz Baranowski (Tadeusz Baranowski) (Lenkijos mokslų akademijos Archeologijos ir etnologijos institutas), Christine Reich (Priešistorės ir ankstyvosios istorijos muziejus Langhansbau, Berlynas), išsamiau supažindino su priešistorės bendruomenių religine samprata ir socialiniu statusu tų bendruomenių, kuriose buvo laidojama su žirgais.

Atskira pranešėjų grupė nagrinėjo klausimus, susijusius su žirgų pasirodymo pradžia ir jų panaudojimu ūkyje Rytų Pabaltijo teritorijoje. Pagal naujausius archeologinius ir zooarcheologinius duomenis, žirgai/arkliai Lietuvos teritorijoje galėjo pasirodyti viduriniame neolite, kartu su gamybinio ūkininkavimo pradžia. Šiuos duomenis pateikė Algirdas Girininkas (Klaipėdos universitetas). Apie žirgų/arklių panaudojimą vėlyvojo bronzos amžiaus bendruomenių ūkyje Estijos teritorijoje įdomius archeologinius ir zooarcheologinius duomenis pateikė Liina Maldre ir Heidi Luik (Istorijos institutas, Talinas).

Žirgo ir raitelio įvaizdį, susiformavusį tyrinėjant virvelinės keramikos kultūrą, nagrinėjo Jurgita Žukauskaitė-Alvarez Romero (Klaipėdos universitetas). Pranešėjos duomenimis, naujausi archeologiniai, zooarcheologiniai ir mirusiųjų palaidojimų duomenys iš tyrinėtų virvelinės keramikos kultūros paminklų keičia nusistovėjusią nuomonę apie platų virvelinės keramikos kultūros gyventojų žirgų panaudojimą karyboje ar transporte vėlyvojo neolito pabaigoje miškingoje Rytų Pabaltijo teritorijoje.

Žirgų/arklių panaudojimą įvairiems darbams, karo žygiams, mūšiuose ir žmonių patiriamas traumas bei raiteliams susidarančias patologijas nagrinėjo Rimantas Jankauskas (Vilniaus universiteto Medicinos fakultetas), Anne Karin Hufthammer (Bergeno universitetas), Susanne Wilbers-Rost, Achimas Rostas (Achim Rost) (Osnabrūcko universitetas, Vokietija), Linas Daugnora, Algis Noreika (Lietuvos veterinarijos akademija). Tyrinėtojų nuomone, esant išlikusiai osteologinei medžiagai, galima nustatyti žmonių patologijas dubens srityje, susidarančias ilgą laiką jojant ant arklių balnuose su balnakilpėmis (Prancūzų kariuomenės karių, palaidotų Vilniuje, atveju) ar be balno. Taip galima nustatyti, ar mirusysis buvo raitelis. Archeologams, tyrinėjantiems ūkio klausimus, svarbu nustatyti, ar palaidotas buvo žirgas ar arklys, naudotas kitiems darbams. Tai, pasak pranešėjų, labai akivaizdu iš skirtingų patologijų, susiformuojančių žirgo ar arklio kojų kauluose.

Grupė mokslininkų diskutavo atskiros sesijos, skirtos žirgo įvaizdžiui liaudies mene ir tautosakoje, metu. Įdomus ir palikęs gilų įspūdį pranešimas buvo perskaitytas Rimanto Sliužinsko (Klaipėdos universitetas), kuriame prelegentas labai vaizdžiai perteikė žirgo įvaizdį liaudies dainų tekstuose. Klausytojai galėjo išgirsti ir paties pranešėjo padainuotas liaudies dainas. Dieterio Quasto (Dieter Quast) (Romėnų-germanų centrinis muziejus, Maincas) pranešimas buvo skirtas merovingų laikotarpio raitelių pavaizdavimui, kurie išliko archeologiniuose ir istoriniuose paminkluose. Šis raitelių vaizdavimas yra labai įdomus ir reikšmingas, aptariant to meto Europos raitelių (kariaunos) ekipuotę. Aelita Kensminienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas), Vykintas Vaitkevičius

(Klaipėdos universitetas) ir Giedrė Šukytė (Vytauto Didžiojo universitetas) aptarė susiformavusį žirgo/arklio įvaizdį lietuvių liaudies mįslėse, pasakojimuose, XIX–XX a. lietuvių kultūroje.

Konferencijos pranešimų pagrindu bus sudaromas Klaipėdos universiteto ir Lietuvos istorijos instituto periodinio leidinio „Archaeologia Baltica“ XII tomas – straipsnių rinkinys, kuriame vietą ras reikšmingiausi ir priešistorės mokslui vertingiausi pranešimų pagrindu parengti moksliniai straipsniai.

Žymios Vokietijos archeologės Ninos Lau ir Norvegijos zooarcheologės Anne’s Karin Hufthammer nuomone, Klaipėdos universiteto suorganizuota konferencija „The Horse and Man in European Antiquity (World view, Burial Rites, and Military and Everyday Life)“ buvo labai reikšminga, nagrinėjant priešistorės ir ankstyvųjų istorinių laikų Europos gyventojų sampratą apie žirgą, to meto papročius, dvasinę kultūrą, liaudies meną bendrame Europos kultūros kontekste. Jų nuomone, konferencija ir ypač konferencijos pranešimų pagrindu parengtas leidinys prisidės prie tolesnės priešistorės mokslo plėtros Baltijos jūros regione.

Konferencijos dalyviai susipažino su reikšmingiausiais Vakarų Lietuvos archeologijos paminklais, Klaipėdos ir Palangos miestų kultūros objektais.

ANTROJO PASAULINIO KARO PABAIGA RYTŲ PRŪSIJOJE: FAKTAI IR ISTORINĖ ATMINTIS

Arūnė Liucija Arbušauskaitė

Klaipėdos universitetas

2008 m. spalio 17–18 d. Klaipėdos universiteto Senato salėje vyko Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto surengta tarptautinė mokslinė konferencija „Antrojo pasaulinio karo pabaiga Rytų Prūsijoje: faktai ir istorinė atmintis“.

Konferencijos metu buvo ketinama aptarti Antrojo pasaulinio karo pabaigos įvykius Rytų Prūsijoje ir jų politines, socialines, demografines pasekmes. Ši tematika Lietuvos akademinėje ir viešojoje erdvėje yra gana politizuota, o vertinant to laikotarpio įvykius dažnai vyrauja ideologinės nuostatos. Pilietinės visuomenės nepriklausomoje Lietuvoje raida ir geopolitinė situacija rodo, kad Rytų Prūsijos (istorinio Klaipėdos krašto, Kaliningrado regiono, lenkiškosios Rytprūsių dalies) vystymosi ir ateities perspektyvos, jų alternatyvų paieška kartas nuo karto iškyla labai aštriai, nes nesutariama dėl esminių įvykių ir pasekmių vertinimų. Laikas nuo laiko pasikartojantys Antrojo pasaulinio karo pabaigos Rytprūsiose ideologizuoti ir politizuoti vertinimai gerokai skiriasi nuo to, ką savo tyrimais įrodinėja ir nustato mokslininkai. Tokia situacija gimdo nesusikalbėjimą tarp mokslininkų istorikų ir politikų bei populistų, kartu klaidina ir kiršina visuomenę.

Šios situacijos keblumą ir ištyrimo aktualumą lemia du veiksniai: viena vertus, apie Antrojo pasaulinio karo baigiamąjį laikotarpį ilgai buvo kalbama labiau akcentuojant karinių operacijų analizę ir užmirštant, kad į tuos pačius įvykius buvo įsukta ir daug civilių gyventojų; antra vertus, per pokario ir vėlesnius sovietinio laikotarpio metus tiek moksle, tiek viešojoje nuomonėje susiformavo „oficiali“ Rytų Prūsijos ir įvykių joje interpretacija, kuri gerokai skyrėsi nuo išlikusių ir tuos įvykius išgyvenusių asmenų vertinimų. Šitie du hermeneutiniai įtampos laukai Lietuvoje ypač sustiprėjo Atgimimo laikotarpiu, kuomet kai kurie faktai (ir įvykiai) nagrinėjamoje teritorijoje nagrinėjamu laiku buvo imti naudoti kaip politiniai argumentai ir šitaip pradėti indoktrinuoti į visuomenę kaip vienintelė tiesa.

Paskutinis postūmis organizuoti akademinę konferenciją-diskusiją buvo 2006 metais Lietuvos Respublikos Seimo priimtas nutarimas, įtraukęs į Atmintinų dienų sąrašą Mažosios Lietuvos genocido dieną – spalio 16-ąją. Todėl Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas ėmėsi iniciatyvos tokią konferenciją-diskusiją organizuoti.

Konferencijoje buvo siekiama tiek teorinių, tiek ir praktinių tikslų: išanalizuoti *genocido* sąvokos vartojimo niuansus tarptautinės teisės, politikos ir kasdienio gyvenimo diskursais; karo nusikaltimų ir nusikaltimų žmoniškumui sampratą *de jure* ir *de facto* Lietuvos atvejais; istorinės atminties įtaką, vertinant Antrojo pasaulinio karo baigties periodą Rytų Prūsijoje (Klaipėdos krašte, Kaliningrado regione, Vokietijoje ir Lenkijoje). Taip pat buvo planuojama išnagrinėti demografinę situaciją, civilių gyventojų juridinę bei faktinę padėtį Rytų Prūsijoje karo pabaigos ir pirmųjų pokario metų politinėje-ekonominėje akistatoje.

Konferencijoje dalyvavo 18 pranešėjų iš trijų valstybių. Atvyko šeši atstovai iš Rusijos valstybinio I. Kanto universiteto (Kaliningradas), du iš Vokietijos (Šiaurės Rytų Europos vokiečių kultūros ir istorijos instituto Liuneburge (*Nordost-Institut*) ir Leipcigo universiteto), dešimt iš Lietuvos (Lietuvos istorijos instituto, Vytauto Didžiojo universiteto, Kauno technologijos universiteto, Lie-

tuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro, Klaipėdos universiteto). Konferencija vyko trimis kalbomis – lietuvių, vokiečių ir rusų. Įvyko septyni posėdžiai, buvo numatytas laikas ir diskusijoms.

Teorinių konferencijos pamatą savo pranešimais suformavo Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Istorijos katedros vedėjas doc. dr. Vygantas Vareikis – „Antrojo pasaulinio karo kontroversijos: moraliniai atminties ir atgailos aspektai“, dr. Joachimas Tauberis (Joachim Tauber) (Šiaurės Rytų Europos vokiečių kultūros ir istorijos instituto mokslinis bendradarbis) – „Rytų Prūsija, 1945: vokiškoji perspektyva“ ir prof. dr. Jurijus Kostiašovas (Jurij Kostiašov) (Rusijos valstybinio I. Kanto universiteto Istorijos fakulteto Užsienio šalių ir tarptautinių santykių katedra) pranešimu „Stalinas ir Kaliningrado sritis: istorinės rekonstrukcijos mėginimas“.

Teorinių išvalgų ieškojo ir Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Istorijos katedros asistentai Hektoras Vitkus, analizuodamas tradicijas ir tendencijas šiuolaikinės Rusijos istorijos politikoje, ir Vasilijus Safronovas, stengdamasis atskleisti nagrinėjamų įvykių atspindžius Klaipėdos krašto ir Kaliningrado srities pokarinėje viešojoje atminimo kultūroje.

Išsamia publikuotos dokumentikos ir istoriografijos analizę nagrinėjamu klausimu pristatė Rusijos valstybinio I. Kanto universiteto Istorijos fakulteto Užsienio šalių ir tarptautinių santykių katedros vedėjas prof. dr. Viktoras Sergejevas (Viktor Sergejev). Per paskutinius du dešimtmečius yra nagrinėjami įvairiausi Kaliningrado srities istorijos aspektai; mokslinių tyrimų sfera nuolatos plečiasi ir gilėja. Tokia išanalizuotų šaltinių ir archyvinių dokumentų publikacijų gausa apie vieną Rytų Prūsijos dalį – Klaipėdos kraštą – mes Lietuvoje negalime pasigirti.

Mes patys Lietuvoje noriai tyrinėjame savo kaimynų – Kaliningrado srities – istorijos ir raidos aspektus, todėl ypatingu šios konferencijos iššūkiu galima laikyti Rusijos valstybinio I. Kanto universiteto Istorijos fakulteto Baltijos regiono katedros prof. Gennadijaus Kretinino (Gennadij Kretinin) pranešimą „Klaipėdos kraštas tuoj pasibaigus karui: tyrinėjimai ir dokumentai“. Žvilgsnis iš šono kartais būna netikėtas. Tokios pat netikėtos buvo ir kai kurios profesoriaus loginės sąsajos. Su juo pastaba, kad mes per menkai esame ištyrę pokarinę Klaipėdą, deja, tenka sutikti.

Greta teorinių analitinių pranešimų buvo pristatyti ir empirinių, dažniausiai besiremiančių archyvine medžiaga, tyrimų rezultatai. Birutė Teresė Burauskaitė (Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centro Archyvinio vadyną skyriaus vedėja) pasakojo apie vokiečių kilmės Lietuvos gyventojus, kurie buvo ištremiti į Tadžikiją 1945 m. gegužės mėnesį, dar nesulaukus Antrojo pasaulinio karo pabaigos. Doc. dr. Arūnės Liucijos Arbušauskaitės (Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto vyresn. mokslo darbuotoja) pranešimas buvo skirtas paskutiniam „Kaliningrado vokiečių“ (kilminių Rytų Prūsijos gyventojų) prievartiniam iškeldinimui iš Lietuvos teritorijos į Vokietijos Demokratinę Respubliką 1951 metais. Jaunieji mokslininkai iš Kaliningrado – šiuo metu Lietuvoje disertaciją rašanti Marija Mankevič ir Rusijos valstybinio I. Kanto universiteto Istorijos fakulteto Rusijos istorijos katedros asistentas Dmitrijus Mankevičius (Dmitrij Mankevič), išanalizavę daugybę archyvinių dokumentų, atskleidė skaudžią civilių gyventojų, likusių Kenigsbergo regione, būklę 1945–1946 metais; jie analizavo gyventojų sveikatos, mirtingumo, apsirūpinimo maistu, našlaičių globos ir kitus klausimus.

Ypatingo dėmesio sulaukė ir rimtas diskusijas sukėlė visuomeninės organizacijos Mažosios Lietuvos reikalų tarybos pirmininko Vytauto Šilo pranešimas „Mažosios Lietuvos gyventojų genocidas: ištakos ir vertinimai“. Buvo diskutuojama dėl prelegento pateiktų „prarastų“ gyventojų skaičiaus; pranešėjas paaiškino, kad tie skaičiai apskaičiuoti remiantis tikimybių teorija (neįprastas istorikams metodas). Rimtų pastabų buvo dėl *genocido* sąvokos vartojimo ir taikymo konkrečiame

kontekste. Vokiečių istorikas Joachimas Tauberis labai aiškiai apibrėžė, kada galima vartoti šį tarptautinį juridinį terminą: kai yra aiškiai apibūdinta grupė, kurios atžvilgiu bus taikomos specialios priemonės; kai yra aiškiai numatytos priemonės ir kokie tikėtini rezultatai; kai yra aiškiai įvardyti tų priemonių vykdytojai. Šitokių požymių pranešėjo Vytauto Šilo argumentacijoje nebuvo, todėl ir sąvokos *genocidas* taikymas buvusių Rytų Prūsijos etninių gyventojų atžvilgiu nekorektiškas. Be to, akcentavo vokiečių istorikas, niekas ir niekada Vokietijoje nekėlė genocido Rytų Prūsijoje klausimo. Klaipėdietis istorikas Vygantas Vareikis diskutavo dėl *ištakų*, kurias pranešėjas Vytautas Šilas surado net Septynerių metų karo laikais, sampratos. Dauguma diskusijos dalyvių sutarė, kad nei Adolfas Hitleris, nei Josifas Stalinas nieko nežinojo apie „lietuvininkus“, kaip tokius, todėl kalbėti apie tikslingą ir planingą šios etninės grupės naikinimą nėra pagrindo.

Įdomios ir mažai žinomos informacijos pateikė dr. Linas Saldukas (Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išėivijos instituto mokslo darbuotojas) pranešime „Lietuvių pabėgėlių patirtys Rytų Prūsijoje (1944–1945 metais)“ ir dr. Arūnas Bubnys (Lietuvos istorijos instituto XX amžiaus istorijos skyriaus vyresn. mokslinis bendradarbis) pranešime „Lietuvių policijos batalionų nuginklavimas ir išformavimas Rytprūsioose 1944 metais“.

Subtiliai konferencijos kontekste pasirodė daktaro disertaciją Leipcigo universitete rašanti menotyryninkė Eva Pluhařová-Grigienė su pranešimu „Įsivaizduojamoji Tėviškė. „Tėviškė“ ir „Tėviškės praradimas“ vizualioje Klaipėdos krašto gyventojų atmintyje“ ir dr. Svetlana Galcova (Rusijos valstybinio I. Kanto universiteto Istorijos fakulteto Baltijos regiono katedros docentė), kuri papasakojo apie Martino von Valenrodo bibliotekos likimą pokario metais. Abu šie pranešimai buvo gausiai iliustruoti nuotraukomis. Doc. dr. Nijolė Strakauskaitė (Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto vyresn. mokslo darbuotoja) pranešime „Kuršių nerija – pasitraukimo kelias: atminties tiltai“, nagrinėdama skirtingo tipo pavyzdžius, įtaigiai parodė, kokie karo pabaigos momentai labiausiai įsirėžė į žmonių atmintį ir kokia sunki yra toji istorinės atminties našta.

Visus konferencijos dalyvius ir svečius maloniai nustebino netikėtas ne istoriko, o technikos mokslų daktaro Armino Štuopio (Kauno technologijos universiteto Statybos ir architektūros fakulteto Statybinių medžiagų katedra) pristatymas – „Antrojo pasaulinio karo laikotarpio Memelio gynybinės paskirties statiniai – technologijų istorijos objektai“. Pranešėjas parodė tikrai istorišką išvalgą, lygindamas Memelio slėptuvių koncepciją su kitų Europos šalių teorija ir praktika. Pranešimas buvo iliustruotas grafikais, schemomis ir nuotraukomis.

Galima konstatuoti, kad konferencijos tikslai buvo pasiekti. Išsamiai susipažinta su civilių gyventojų, karo pabaigoje ir po jo atsidūrusių Rytų Prūsijoje, ekonomine ir socialine padėtimi, taip pat politiniais etninių gyventojų klausimo sprendimo būdais. Beveik visi pranešimai buvo paremti argumentuotais ir reprezentatyviais pirminiais šaltiniais. Kiekviename posėdyje auditorijoje dalyvavo apie 30–50 svečių, kurie buvo aktyvūs diskusijų dalyviai.

Pagrindiniai šios konferencijos pranešimai bus publikuojami. Aptariamoms konferencijos pavadinime buvo akcentuoti du analizės diskursai: faktai ir istorinė atmintis. Faktologijos požiūriu įvykusi konferencija buvo labai informatyvi ir gili; antrasis diskursas – istorinė atmintis – liko mažiau nagrinėtas. Atminties diskursas galėtų tapti kitų konferencijų šerdimi.

KLAIPĖDOS UNIVERSITETO ISTORIJOS KRYPTIES DOKTORANTŪROS STUDIJŲ REZULTATAS: APGINTOS PIRMOSIOS KLAIPĖDOS UNIVERSITETO AUKLĖTINIŲ DAKTARO DISERTACIJOS

Nuo 2003 m., kai kartu su Lietuvos istorijos institutu Klaipėdos universitetui buvo suteikta humanitarinių mokslų srities istorijos krypties doktorantūros teisė, eksternu Klaipėdos universitete buvo apgintos trys daktaro disertacijos. Šiomet disertacijas gynė du pirmieji 2003 m. dienes doktorantūros studijas pradėję tyrinėtojai, Klaipėdos universiteto auklėtiniai. Ernestui Vasiliauskui, 1998 m. baigusiam istorijos studijas Klaipėdos universitete, Vilniaus universitetas 2001 m. suteikė archeologijos magistro laipsnį. Hektoras Vitkus istorijos bakalauro ir magistro studijas 1997–2003 m. vykdė Klaipėdos universitete. Šių autorių parengti darbai tapo pirmaisiais realiais rodikliais, pagal kuriuos tampa įmanoma įvertinti istorijos krypties trečiosios pakopos studijų kokybę Klaipėdos universitete.

Ernesto Vasiliausko istorijos krypties daktaro disertacija „Žiemgala XII a. pabaigoje – XVI a. pradžioje. Kultūriniai procesai“ (mokslinis vadovas – prof. habil. dr. Vladas Žulkus) buvo ginama Klaipėdos universitete 2008 m. gegužės 23 d. Jau stodamas į doktorantūros studijas, disertacijos autorius buvo kelių mokslinių ir kelių dešimčių mokslo populiarinimo straipsnių autorius, Jonišio istorijos ir kultūros muziejaus direktorius, turėjęs patirties vadovaujant archeologiniams tyrimams Žagarės, Jonišio, Telšių senamiesčiuose ir kt. Domėjęsis vėlyvojo geležies amžiaus bei ankstyvųjų viduramžių žiemgalių kultūra ir XIV–XVII a. Šiaurės Lietuvos ryšiais su Livonija, savo disertacijos projekte 2003 m. E. Vasiliauskas išsikėlė tikslą išnagrinėti istoriografijoje iki tol beveik neliestą ir mažiausiai pažintą XII–XVI a. Žiemgalos istoriją. Kaip pažymėjo viena iš disertanto oponentų, E. Vasiliausko parengtas darbas „pirmą kartą „suvienijo“ Žiemgalą tyrimų istorijos prasme, nes iki šiol žiemgalių gentinę teritoriją ir kultūrinį palikimą Latvijos ir Lietuvos archeologai tyrinėjo ir tyrimų duomenis nagrinėjo atsietai“. Puikiai mokėdamas latvių kalbą ir ne sykį stažavęsis Latvijos universitete Rygoje, autorius pirmasis plačiai panaudojo tiek lietuvišką, tiek latvišką Žiemgalos istorinę bei archeologinę medžiagą, leidusią jam visapusiškai įvertinti šio regiono situaciją pasirinktu laikotarpiu. Daktaro disertacijoje autorius, pritaikęs tarpdalykinę mokslinę prietį, nustatė, kad XII–XIII a. Žiemgaloje būta 14 tankiau ar rečiau gyvenamų žemių, nurodė šių žemių ribas, atsekė penkias XIII a. antrosios pusės žiemgalių migracijos į Lietuvą kryptis, išskyrė ir apibūdino kelis regiono kultūrinės dinamikos procesus. Disertacijoje autorius diskutuoja su istoriografijoje įsigalėjusia nuomone, esą Žiemgala po Ordino užkariavimų bent kelis šimtmečius buvo beveik negyvenama. Kaip buvo pažymėta gynimo metu kitų kalbėtojų, kruopštus E. Vasiliausko tyrimas solidžiai papildė ankstesnių autorių, nagrinėjusių Žiemgalos problematiką, tyrimus: Ilona Vaškevičiūtė dar 1993 m. apgynė disertaciją apie pietinių žiemgalių dvasinę kultūrą ir materialinę būtį V–XII a., o Romas Jarockis 2002 m. – disertaciją iš urbanizacijos raidos Žiemgaloje XI–XVI a. Disertacijos gynimo tarybos nario habil. dr. Algirdo Girininko teigimu, E. Vasiliausko darbas yra pirmasis bandymas Lietuvoje nustatyti buvusių Žiemgalos „teritorinių junginių ribas, pietinių žiemgalių laipsniško prijungimo prie LDK bei materialinės kultūros pagrindu parodyti Ordino vykdytos priverstinės šiaurinių žiemgalių iškeldinimo iš gimtųjų vietų ir rekolonizavimo kitais gyventojais politiką, kuri aiškėja iš autoriaus detalizuotos archeologinės medžiagos“. Oponentų – dr. Daivos Steponavičienės (Lietuvos dailės muziejus) ir doc. dr. Ilonos Vaškevičiūtės (Lietuvos istorijos institu-

tas) – bei gynimo tarybos narių pasisakymuose pažymėti ginamojo darbo trūkumai nebuvo esminiai, todėl vienbalsiu sprendimu Ernestui Vasiliauskui už parengtą ir apgintą disertaciją buvo suteiktas humanitarinių mokslų istorijos krypties daktaro laipsnis.

Spalio 22 d. Klaipėdos universitete vyko Hektoro Vitkaus daktaro disertacijos „Holokausto atminties raida Lietuvoje“ (mokslinis vadovas: doc. dr. Vygantas Vareikis) gynimas. Disertacijos kokybę viešame posėdyje vertino oponentai: dr. Joachimas Tauberis (Joachim Tauber) (Šiaurės Rytų Europos vokiečių kultūros ir istorijos institutas), dr. Arūnas Bubnys (Lietuvos istorijos institutas), gynimo taryba, kurią sudarė prof. dr. Leonidas Donskis (pirmininkas), dr. Darius Staliūnas, dr. Česlovas Laurinavičius, dr. Arūnas Baublys ir nepriklausoma ekspertė dr. Jurgita Verbickienė. Hektoras Vitkus, nuo 2003 m. dirbantis Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Istorijos katedros asistentu, 2004 m. stažavėsis Herderio institute Marburge, vienas iš pirmųjų Lietuvoje ėmėsi rašyti disertaciją, skirtą atminties tematikai, kurioje panaudojo Europoje jau kelis dešimtmečius plačiai taikomų *kolektyvinės atminties, atminimo kultūros, atminimo vietų* konceptų teikiamas galimybes. Holokausto atminties raida Lietuvoje iki šiol nebuvo kompleksiškai analizuota, ir H. Vitkaus darbas yra neabejotinai svarus įnašas į šią tematiką. Ne vienas gynimo tarybos narys gyrė autorių už pilietinę drąsą ir mokslininko nekonformistinę poziciją renkantis analizei tokią temą ir už skrupulingumą analizuojant milžinišką publikacijų skaičių. Tyrimo objektu pasirinkęs holokausto atminties raidą Lietuvoje lemiančius veiksnius, autorius pabrėžė nagrinėsiąs ne visą lietuvių kolektyvinės atminties sistemą, bet tik tuos jos elementus, „kurie charakterizuoja esminius holokausto atminties formavimosi ir formavimo momentus Lietuvoje“. Tyrime panaudota itin gausi Lietuvos ir užsienio autorių istoriografinė medžiaga, ištirti vadovėliai, bibliografiniai, memuariniai, archyviniai ir ypač išsamiai – periodiniai šaltiniai. H. Vitkaus disertacinio darbo tikslas buvo „naudojant interdisciplininius tyrimo metodus rekonstruoti holokausto atminties sistemos raidą Lietuvoje“. Pristatydamas disertaciją, H. Vitkus argumentavo jos naujumą trimis aspektais: tyrimo tarpdalykiškumu, *istorinės kultūros* koncepcijų, nušviečiančių naujas metodologines holokausto atminties raidos Lietuvoje analizavimo galimybes, apibendrinimu ir holokausto atminties raidos Lietuvoje ypatybių atskleidimu. Disertacijoje, kurią sudaro trys skyriai, išsamiausias yra empirinei analizei skirtas trečiasis skyrius, kurio vertę gynimo metu pabrėžė tiek gynimo tarybos nariai, tiek ir oponentai. Abu oponentai pažymėjo novatorišką ir svariai argumentuotą autoriaus tezę apie tai, kad holokausto atminties raidą vėliau lėmę vaizdiniai lietuvių kolektyvinėje atmintyje ėmė formuotis jau nacių okupacijos, t. y. masinių žudynių eigos, laikotarpiu. Nors gynimo tarybos nariai pabrėžė disertacijos teorinę dalį esant pernelyg išplėstą ir nurodė kitas jos tobulinimo kryptis, bendru gynimo posėdyje dalyvavusių gynimo tarybos narių sprendimu Hektorui Vitkui buvo suteiktas humanitarinių mokslų istorijos krypties daktaro laipsnis.

KU HMF Istorijos katedros ir BRIAI informacija